

MIHAI BĂDESCU

DREPT CONSTITUȚIONAL
ȘI INSTITUȚII POLITICE

CURS UNIVERSITAR

Ediția a XV-a, revizuită și adăugită

Editura
Hamangiu
2023

CUPRINS

INTRODUCERE	1
LOCUL ȘI ROLUL DREPTULUI CONSTITUȚIONAL ÎN SISTEMUL DE DREPT	1
1. <i>Apariția disciplinei „Drept constituțional”</i>	1
2. <i>Dreptul constituțional – știință juridică de ramură</i>	2
2.1. Noțiunea de drept constituțional	2
2.2. Conceptul de instituție politică	3
2.3. Obiectul de studiu al disciplinei „Drept constituțional și instituții politice”	3
2.4. Subiectele raporturilor juridice de drept constituțional	4
2.5. Izvoarele formale ale dreptului constituțional	6

PARTEA I. TEORIA GENERALĂ A CONSTITUȚIEI

TITLUL I. CONCEPTUL DE CONSTITUȚIE	11
CAPITOLUL I. EVOLUȚIA NOȚIUNII DE CONSTITUȚIE	11
<i>Secțiunea 1. Terminologie</i>	11
<i>Secțiunea a 2-a. Apariția constituției</i>	12
<i>Secțiunea a 3-a. Tipuri de constituții</i>	14
3.1. Constituții formale și constituții materiale	14
3.2. Constituții cutumiare și constituții scrise	15
3.3. Constituții flexibile (suple) și constituții rigide	17
<i>Secțiunea a 4-a. Noțiunea de constituție</i>	18
CAPITOLUL II. ADOPTAREA ȘI REVIZUIREA CONSTITUȚIEI	21
<i>Secțiunea 1. Adoptarea constituției</i>	21
1.1. Inițiativa adoptării constituției	21
1.2. Procedee de adoptare a constituției	22
1.2.1. Constituția acordată (octroiată) sau „carta concedată”	22
1.2.2. Constituția plebiscitară sau „statutul”	22
1.2.3. Constituția pact	23
1.2.4. Constituția convenție	23
1.2.5. Constituția referendum	24
1.3. Adoptarea Constituției României din 1991	24
<i>Secțiunea a 2-a. Revizuirea constituției</i>	25
2.1. Necesitatea revizuirii constituției	25
2.2. Procedura de revizuire a constituției	26
2.3. Limitele revizuirii	27
2.4. Revizuirea Constituției României din 2003	28
2.5. Revizuirea constituției – aspecte de drept comparat	30
2.5.1. Austria	30

2.5.2. Belgia	31
2.5.3. Canada	31
2.5.4. Elveția	32
2.5.5. Franța	32
2.5.6. Italia	33
2.5.7. Spania	33
TITLUL II. REGIMUL CONSTITUȚIONAL ÎN ROMÂNIA	34
CAPITOLUL I. EVOLUȚIA SISTEMULUI CONSTITUȚIONAL ROMÂNESC	34
<i>Secțiunea 1. Rădăcinile organizării constituționale în țara noastră</i>	35
1.1. Preliminarii	35
1.2. Proclamația de la Islaz	36
1.3. Convenția de la Paris	36
1.4. Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris	37
<i>Secțiunea a 2-a. Constituția din 1866</i>	39
<i>Secțiunea a 3-a. Constituția din 1923</i>	41
<i>Secțiunea a 4-a. Constituția din 1938</i>	43
<i>Secțiunea a 5-a. Organizarea constituțională între 1940-1948</i>	44
5.1. Conducătorul Statului	44
5.2. Înaltul Decret Regal	44
5.3. Decretul nr. 1849 din 11 octombrie 1944	45
5.4. Legea nr. 86 din 1945 pentru Statutul Naționalităților Minoritare	45
5.5. Legea nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare	45
5.6. Decretul nr. 2218 din 13 iulie 1946 privind exercitarea puterii legislative	45
5.7. Republica populară	46
<i>Secțiunea a 6-a. Organizarea constituțională socialistă</i>	46
6.1. Constituția din 1948	47
6.2. Constituția din 1952	48
6.3. Constituția din 1965	49
<i>Secțiunea a 7-a. Dezvoltarea constituțională a României după 1989</i>	50
7.1. Acte cu caracter constituțional premergătoare adoptării Constituției din 1991	51
7.1.1. Decretul-lege nr. 2 din 27 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale	51
7.1.2. Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești în România	52
7.1.3. Decretul-lege nr. 81 din 9 februarie 1990 privind Consiliul Provizoriu de Uniune Națională	52

7.1.4. Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990 privind alegerea Parlamentului și a Președintelui României _____	53
7.2. Constituția României din 1991 _____	53
CAPITOLUL II. CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII LEGILOR _____	55
<i>Secțiunea 1. Noțiunea și formele controlului constituționalității legilor _____</i>	<i>55</i>
1.1. Necesitatea controlului constituționalității legilor _____	55
1.2. Noțiunea controlului constituționalității legilor _____	56
1.3. Formele controlului constituționalității legilor _____	57
<i>Secțiunea a 2-a. Controlul constituționalității legilor în România _____</i>	<i>60</i>
2.1. Scurtă privire istorică _____	60
2.2. Controlul constituționalității legilor consacrat de Constituția României din 1991 _____	61
2.2.1. Caracteristicile Curții Constituționale _____	61
2.3. Funcționarea Curții Constituționale _____	62
2.3.1. Organizarea Curții Constituționale _____	62
2.3.2. Statutul judecătorilor Curții Constituționale _____	62
2.4. Atribuțiile Curții Constituționale _____	64
2.5. Procedura controlului constituționalității legilor _____	66
2.5.1. Procedura în cazul controlului constituționalității legilor înainte de promulgare (obiecția de neconstituționalitate) _____	67
2.5.2. Procedura în cazul soluționării excepției de neconstituționalitate _____	68
2.6. Actele Curții Constituționale și efectele juridice ale acestora _____	69
<i>Secțiunea a 3-a. Raportul dintre Dreptul constituțional și Dreptul Uniunii Europene _____</i>	<i>71</i>
<i>Secțiunea a 4-a. Controlul constituționalității legilor. Aspecte de drept comparat _____</i>	<i>72</i>
4.1. Albania _____	72
4.2. Austria _____	73
4.3. Belgia _____	73
4.4. Bulgaria _____	73
4.5. Franța _____	74
4.6. Germania _____	75
4.7. Italia _____	75
4.8. Rusia _____	76
4.9. S.U.A. _____	76

PARTEA A II-A. STATUL

TITLUL I. CONCEPTUL DE STAT	81
CAPITOLUL I. NOȚIUNEA DE STAT	81
<i>Secțiunea 1. Definirea statului în doctrina juridică și sociologică</i>	81
1.1. Reper conceptuale ale statului în doctrina sociologică	81
1.2. Reper conceptuale ale statului în doctrina juridică românească	85
<i>Secțiunea a 2-a. Rolul, funcțiile și atributele esențiale ale statului</i>	87
2.1. Rolul politico-juridic al statului	87
2.2. Rolul statului în epoca contemporană	87
2.3. Funcțiile statului	88
2.4. Atributele esențiale ale statului	90
CAPITOLUL II. FORMA STATULUI	92
<i>Secțiunea 1. Structura de stat</i>	92
1.1. Statul unitar (simplu)	92
1.2. Statul federativ (compus sau unional)	93
1.3. Asociațiile de state	93
<i>Secțiunea a 2-a. Forma de guvernământ</i>	96
2.1. Noțiunea formei de guvernământ	96
2.2. Clasificarea formelor de guvernământ	98
2.2.1. Monocrația	98
2.2.2. Oligarhia	101
2.2.3. Democrația	102
2.2.3.1. Noțiunea de democrație	102
2.2.3.2. Clasificarea formelor democrației	103
2.3. Formele mixte	108
2.3.1. Monarhia limitată	108
2.3.2. Monarhia parlamentară dualistă	109
2.3.3. Monarhia parlamentară contemporană	109
2.3.4. Cezarismul democratic	109
2.4. Formele de guvernământ specifice statelor socialiste	110
<i>Secțiunea a 3-a. Regimul politic</i>	111
3.1. Noțiunea și clasificarea regimului politic	111
3.2. Regimul politic convențional	114
3.2.1. Regimul dictatorial	114
3.2.2. Regimul directorial	115
3.2.3. Guvernământul de adunare	115
3.3. Regimul politic parlamentar	116
3.3.1. Modelul inițial: regimul parlamentar dualist	116
3.3.2. Regimul parlamentar monist	117
3.3.3. Regimul parlamentar bipartid sau multipartid	117
3.4. Regimul politic prezidențial	118

3.5. Regimul politic mixt sau semiprezidențial _____	119
3.6. Regimurile politice ale statelor socialiste _____	120
3.7. Regimul politic. Drept comparat _____	122
3.7.1. Regimuri politice parlamentare _____	122
3.7.2. Regimuri politice prezidențiale _____	130
3.7.3. Regimuri politice mixte sau semiprezidențiale _____	136
<i>Secțiunea a 4-a. Forma de stat a României</i> _____	141
4.1. Structura de stat a României _____	141
4.2. Forma de guvernământ a României _____	143
4.2.1. Evoluția formei de guvernământ a României _____	143
4.2.2. Republica – formă de guvernământ a României, potrivit Constituției din 1991 _____	146
4.3. Regimul politic actual al României _____	147
TITLUL II. ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE STATULUI _____	151
CAPITOLUL I. TERITORIUL _____	152
<i>Secțiunea 1. Noțiunea și natura juridică a teritoriului</i> _____	152
<i>Secțiunea a 2-a. Delimitarea și elementele constitutive ale teritoriului</i> _____	154
<i>Secțiunea a 3-a. Organizarea administrativă a teritoriului</i> _____	155
3.1. Noțiunea organizării administrative a teritoriului _____	155
3.2. Organizarea administrativă a teritoriului României _____	156
3.2.1. Considerații de ordin istoric privind organizarea administrativă a teritoriului _____	156
3.2.2. Organizarea administrativă actuală a teritoriului României _____	159
3.2.2.1. Județul _____	160
3.2.2.2. Orașul _____	161
3.2.2.3. Comuna _____	163
3.2.2.4. Statutul special al stațiunilor balneoclimaterice _____	164
3.2.3. Necesitatea îmbunătățirii organizării administrative a teritoriului României _____	165
CAPITOLUL II. Populația _____	167
<i>Secțiunea 1. Noțiunea de populație</i> _____	167
<i>Secțiunea a 2-a. Cetățenia</i> _____	169
2.1. Noțiunea de cetățenie. Terminologie _____	169
2.2. Natura juridică a cetățeniei _____	170
2.3. Cetățenia română _____	172
2.3.1. Principiile cetățeniei române _____	172
2.3.2. Dobândirea cetățeniei române _____	174
2.3.3. Pierderea cetățeniei române _____	178
2.3.4. Dovada cetățeniei române _____	180
2.4. Pluralitatea de cetățenie și apatridia _____	180

2.5. Cetățenia de onoare	182
2.6. Cetățenia Uniunii Europene	183

CAPITOLUL III. DREPTURILE, LIBERTĂȚILE ȘI ÎNDATORIRILE

FUNDAMENTALE ALE CETĂȚENILOR ROMÂNI 185

Secțiunea 1. Conceptul de drepturi și libertăți fundamentale 185

1.1. Terminologie	185
-------------------	-----

1.2. Marile momente ale codificării drepturilor fundamentale	188
--	-----

1.3. Noțiunea de drepturi fundamentale	190
--	-----

1.4. Noțiunea de îndatoriri fundamentale	191
--	-----

Secțiunea a 2-a. Natura juridică a drepturilor fundamentale 192

Secțiunea a 3-a. Statutul juridic constituțional al cetățenilor români 193

3.1. Principiile drepturilor, libertăților și îndatoririlor cetățenilor români	193
--	-----

3.2. Clasificarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor români	202
---	-----

Secțiunea a 4-a. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor români 203

4.1. Inviolabilitățile	204
------------------------	-----

4.1.1. Dreptul la viață, dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei (art. 22)	204
---	-----

4.1.2. Libertatea individuală (art. 23)	205
---	-----

4.1.3. Dreptul la apărare (art. 24)	207
-------------------------------------	-----

4.1.4. Dreptul la libera circulație (art. 25)	209
---	-----

4.1.5. Dreptul la ocrotirea vieții intime, familiale și private (art. 26)	209
---	-----

4.1.6. Inviolabilitatea domiciliului (art. 27)	211
--	-----

4.2. Drepturile și libertățile social-economice și culturale	212
--	-----

4.2.1. Dreptul la învățătură (art. 32)	212
--	-----

4.2.2. Accesul la cultură (art. 33)	214
-------------------------------------	-----

4.2.3. Dreptul la ocrotirea sănătății (art. 34)	215
---	-----

4.2.4. Dreptul la mediu sănătos (art. 35)	215
---	-----

4.2.5. Dreptul la muncă și la protecția socială a muncii (art. 41)	216
--	-----

4.2.6. Dreptul la grevă (art. 43)	218
-----------------------------------	-----

4.2.7. Dreptul de proprietate privată (art. 44)	221
---	-----

4.2.8. Libertatea economică (art. 45)	222
---------------------------------------	-----

4.2.9. Dreptul la moștenire (art. 46)	222
---------------------------------------	-----

4.2.10. Dreptul la un nivel de trai decent (art. 47)	223
--	-----

4.2.11. Dreptul la căsătorie (art. 48)	224
--	-----

4.2.12. Dreptul copiilor și tinerilor la protecție (art. 49)	224
--	-----

4.2.13. Dreptul persoanelor cu handicap la o protecție specială (art. 50)	226
---	-----

4.3. Drepturile exclusiv politice	227
-----------------------------------	-----

4.3.1. Dreptul de vot (art. 36)	227
---------------------------------	-----

4.3.2. Dreptul de a fi ales (art. 37)	229
---------------------------------------	-----

4.4. Drepturile și libertățile social-politice _____	230
4.4.1. Libertatea conștiinței (art. 29) _____	230
4.4.2. Libertatea de exprimare (art. 30) _____	231
4.4.3. Dreptul la informație (art. 31) _____	232
4.4.4. Libertatea întrunirilor (art. 39) _____	233
4.4.5. Dreptul de asociere (art. 40) _____	234
4.4.6. Secretul corespondenței (art. 28) _____	235
4.5. Drepturile garanții _____	236
4.5.1. Dreptul de petiționare (art. 51) _____	236
4.5.2. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică (art. 52) _____	237
4.6. Îndatoririle fundamentale ale cetățenilor români _____	238
4.6.1. Fidelitatea față de țară (art. 54) _____	238
4.6.2. Apărarea țării (art. 55) _____	238
4.6.3. Îndatorirea la contribuții financiare (art. 56) _____	239
4.6.4. Îndatorirea de exercitare a drepturilor și libertăților cu bună-credință (art. 57) _____	239
CAPITOLUL IV. PUTEREA DE STAT _____	241
<i>Secțiunea 1. Despre putere în general _____</i>	<i>241</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Puterea politică – formă specifică a puterii sociale _____</i>	<i>243</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Trăsăturile puterii de stat _____</i>	<i>245</i>
<i>Secțiunea a 4-a. Principiul separației puterilor statului _____</i>	<i>248</i>
PARTEA A III-A. ACCESUL LA PUTERE	
TITLUL I. COMPETIȚIA PENTRU PUTERE _____	253
CAPITOLUL I. PARTIDELE POLITICE _____	253
<i>Secțiunea 1. Conceptul de partid politic _____</i>	<i>253</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Sisteme și categorii de partide politice _____</i>	<i>256</i>
2.1. Sisteme de partide politice _____	256
2.2. Categorii de partide politice _____	258
2.3. Doctrine politice contemporane _____	260
2.3.1. Liberalismul _____	260
2.3.2. Neoliberalismul _____	261
2.3.3. Doctrina social-democrată _____	262
2.3.4. Doctrina creștin-democrată _____	263
2.3.5. Doctrina marxist-leninistă _____	264
<i>Secțiunea a 3-a. Partidele politice în România _____</i>	<i>265</i>
CAPITOLUL II. ROLUL GRUPURILOR DE PRESIUNE ÎN „LUPTA” PENTRU PUTERE _____	269
<i>Secțiunea 1. Considerații generale _____</i>	<i>269</i>

<i>Secțiunea a 2-a. Structura grupurilor de presiune</i>	271
2.1. Grupuri exclusive și grupuri parțiale	272
2.2. Grupuri de presiune străine	272
2.3. „Pseudo – grupuri” de presiune	272
<i>Secțiunea a 3-a. Relațiile între partidele politice și grupurile de presiune</i>	274
CAPITOLUL III. SISTEMELE ELECTORALE ȘI MODURILE DE SCRUTIN	275
<i>Secțiunea 1. Sistemul majoritar</i>	275
1.1. Sistemul majoritar uninominal	276
1.2. Sistemul majoritar de listă	278
1.3. Sistemul majoritar cu unul sau două tururi de scrutin	279
1.4. Avantajele și dezavantajele sistemului majoritar	280
<i>Secțiunea a 2-a. Reprezentarea proporțională</i>	280
2.1. Scurt istoric	280
2.2. Conceptul reprezentării proporționale	281
2.3. Avantajele și dezavantajele reprezentării proporționale	282
2.3.1. Avantajele reprezentării proporționale	282
2.3.2. Dezavantajele reprezentării proporționale	283
<i>Secțiunea a 3-a. Sisteme electorale mixte</i>	283
3.1. Sistemele electorale mixte dominate de sistemul majoritar	283
3.2. Sistemele electorale mixte dominate de reprezentarea proporțională	284
3.3. Sistemele electorale mixte echilibrate	285
CAPITOLUL IV. SISTEMUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA	286
<i>Secțiunea 1. Considerații generale privind alegerile</i>	286
<i>Secțiunea a 2-a. Organizarea și desfășurarea alegerilor în România</i>	286
2.1. Scurt istoric	286
2.2. Sediul materiei	287
2.3. Etapele desfășurării alegerilor	287
2.3.1. Stabilirea datei alegerilor	287
2.3.2. Stabilirea numărului, delimitarea și numerotarea circumscripțiilor electorale	288
2.3.3. Întocmirea listelor electorale și a Registrului electoral	288
2.3.4. Constituirea birourilor și a oficiilor electorale	289
2.3.5. Constituirea secțiilor de votare	292
2.3.6. Propunerea candidaturilor	293
2.3.7. Întocmirea buletinelor și a ștampilelor de vot	293
2.3.8. Campania electorală	294
2.3.9. Desfășurarea votării	295
2.3.10. Stabilirea rezultatelor votării și atribuirea mandatelor	297

CAPITOLUL V. REFERENDUMUL	299
<i>Secțiunea 1. Noțiune și tipuri de referendum</i>	299
<i>Secțiunea a 2-a. Referendumul în România. Repere istorice</i>	301
2.1. Adunările (divanurile) Ad-hoc	301
2.2. Plebiscitul Regelui Carol al II-lea din 1938	301
2.3. Referiri la referendum în constituțiile socialiste	302
<i>Secțiunea a 3-a. Regimul juridic actual al referendumului în România</i>	302
3.1. Consacrarea constituțională a referendumului	302
3.2. Consacrarea legală a referendumului	305
3.2.1. În privința referendumului pentru revizuirea Constituției	306
3.2.2. În privința referendumului pentru demiterea Președintelui României	306
3.2.3. Referitor la referendumul organizat cu privire la probleme de interes național	306
3.2.4. Privitor la referendumul local	307
3.2.5. Legea nr. 3 din 22 februarie 2000	307
<i>Secțiunea a 4-a. Comisia de la Veneția și liniile directe cu privire la referendumul constituțional național</i>	307
<i>Secțiunea a 5-a. Procedura organizării referendumului în România</i>	309

PARTEA A IV-A. AUTORITĂȚILE PUBLICE

TITLUL I. AUTORITATEA LEGISLATIVĂ	313
CAPITOLUL I. ROLUL ȘI FUNCȚIILE PARLAMENTULUI ROMÂNIEI	313
<i>Secțiunea 1. Rolul Parlamentului României în cadrul autorităților publice</i>	313
<i>Secțiunea a 2-a. Funcțiile Parlamentului</i>	315
2.1. Funcția legislativă. Etapele procedurii legislative	315
2.2. Funcția de stabilire a direcțiilor principale a activităților social-economice, culturale, statale și juridice	322
2.3. Funcția de alegere, formare, avizarea formării, numirea sau revocarea unor autorități statale	322
2.4. Funcția de control	323
2.5. Funcția de politică externă	323
2.6. Funcția de organizare internă	324
2.7. Funcția de informare	324
CAPITOLUL II. ORGANIZAREA INTERNĂ A PARLAMENTULUI ROMÂNIEI	325
<i>Secțiunea 1. Grupurile parlamentare</i>	325
<i>Secțiunea a 2-a. Birourile permanente</i>	326
<i>Secțiunea a 3-a. Comisiile parlamentare</i>	329
3.1. Comisiile permanente	329
3.2. Comisiile speciale	329

3.3. Comisiile de anchetă _____	330
3.4. Comisiile de mediere _____	331
CAPITOLUL III. Funcționarea Parlamentului _____	332
<i>Secțiunea 1. Mandatul sau legislatura _____</i>	<i>332</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Sesiunea _____</i>	<i>332</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Ședințele _____</i>	<i>333</i>
<i>Secțiunea a 4-a. Sistemul de vot în Parlament _____</i>	<i>334</i>
CAPITOLUL IV. CONTROLUL PARLAMENTAR _____	336
<i>Secțiunea 1. Formele controlului parlamentar _____</i>	<i>336</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Instituția Avocatului Poporului în România _____</i>	<i>338</i>
2.1. Organizarea și funcționarea Avocatului Poporului _____	338
2.2. Mandatul Avocatului Poporului _____	338
2.3. Atribuțiile Avocatului Poporului _____	339
2.4. Procedura de rezolvare a petițiilor/cererilor primite _____	341
CAPITOLUL V. STATUTUL DEPUTAȚILOR ȘI SENATORILOR _____	343
<i>Secțiunea 1. Deputații și senatorii. Prezentare generală _____</i>	<i>343</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Noțiunea mandatului parlamentar _____</i>	<i>344</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Protecția mandatului parlamentar _____</i>	<i>345</i>
<i>Secțiunea a 4-a. Drepturile și îndatoririle parlamentarilor _____</i>	<i>347</i>
<i>Secțiunea a 5-a. Răspundere și sancțiuni _____</i>	<i>348</i>
TITLUL II. AUTORITATEA EXECUTIVĂ _____	349
CAPITOLUL I. AUTORITATEA EXECUTIVĂ. CARACTERIZARE GENERALĂ _____	349
<i>Secțiunea 1. Precizări terminologice _____</i>	<i>349</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Rolul și structura puterii executive _____</i>	<i>350</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Structura puterii executive în România _____</i>	<i>351</i>
CAPITOLUL II. PREȘEDINTELE ROMÂNIEI _____	353
<i>Secțiunea 1. Instituția șefului de stat _____</i>	<i>353</i>
1.1. Considerații generale _____	353
1.2. Instituția șefului de stat în România. Repere istorice _____	353
<i>Secțiunea a 2-a. Rolul și funcțiile Președintelui României _____</i>	<i>355</i>
2.1. Funcția de reprezentare _____	356
2.2. Funcția de apărare sau garantare a unor valori fundamentale ale poporului român _____	356
2.3. Funcția de mediere _____	357
<i>Secțiunea a 3-a. Mandatul Președintelui României _____</i>	<i>358</i>
3.1. Dobândirea mandatului _____	358
3.2. Durata mandatului _____	360
3.3. Vacanța și interimatul funcției de Președinte al României _____	360

<i>Secțiunea a 4-a. Atribuțiile Președintelui României</i>	361
4.1. Atribuții pe care Președintele României le exercită în realizarea funcției de reprezentare	362
4.2. Atribuții pe care Președintele României le exercită în realizarea funcției de apărare sau garantare a unor valori fundamentale ale poporului român	362
4.3. Atribuții pe care Președintele României le exercită în îndeplinirea funcției de mediere	363
4.3.1. Președintele României este mediator între puterile statului	363
4.3.2. Președintele veghează la respectarea Constituției	364
<i>Secțiunea a 5-a. Actele Președintelui României</i>	365
5.1. Actele cu caracter juridic ale Președintelui României	365
5.2. Actele nejuridice (politice) ale Președintelui României	366
<i>Secțiunea a 6-a. Răspunderea Președintelui României</i>	367
6.1. Preliminarii	367
6.2. Formele răspunderii Președintelui României	368
6.2.1. Răspunderea politică a Președintelui	368
6.2.2. Răspunderea penală a Președintelui României	369
CAPITOLUL III. GUVERNUL ROMÂNIEI	371
<i>Secțiunea 1. Rolul și funcțiile Guvernului în sistemul constituțional românesc</i>	371
1.1. Rolul Guvernului României	371
1.2. Funcțiile Guvernului României	371
<i>Secțiunea a 2-a. Organizarea Guvernului României</i>	372
2.1. Prim-ministrul	372
2.2. Aparatul de lucru al Guvernului	372
2.3. Ministerele	373
<i>Secțiunea a 3-a. Atribuțiile Guvernului României</i>	374
<i>Secțiunea a 4-a. Funcționarea Guvernului</i>	375
4.1. Investirea Guvernului de către Parlament	375
4.2. Statutul membrilor Guvernului	376
4.2.1. Incompatibilități	376
4.2.2. Răspunderea membrilor Guvernului	378
4.2.3. Încetarea mandatului membrilor Guvernului	380
<i>Secțiunea a 5-a. Actele Guvernului</i>	382
5.1. Hotărârile Guvernului (H.G.)	382
5.2. Ordonanțele Guvernului (O.G.)	382
5.3. Ordonanțele de urgență ale Guvernului (O.U.G.)	383

TITLUL IV. AUTORITATEA JUDECĂTOREASCĂ	384
CAPITOLUL I. INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI	384
<i>Secțiunea 1. Principiile înfăptuirii justiției</i>	384
1.1. Principiul legalității	384
1.2. Principiul unicității, imparțialității și egalității justiției	384
1.3. Principiul independenței justiției	385
1.4. Principiul accesului liber la justiție	385
1.5. Principiul dreptului la apărare	387
1.6. Principiul prezumției de nevinovăție	388
1.7. Principiul folosirii limbii oficiale și a limbii materne în justiție	388
<i>Secțiunea a 2-a. Clasificarea instanțelor judecătorești</i>	389
CAPITOLUL II. MINISTERUL PUBLIC ȘI CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII	391
<i>Secțiunea 1. Ministerul Public</i>	391
<i>Secțiunea a 2-a. Consiliul Superior al Magistraturii</i>	392
BIBLIOGRAFIE	393

MIHAI BĂDESCU

DREPT CONSTITUȚIONAL
ȘI INSTITUȚII POLITICE

CURS UNIVERSITAR

Ediția a XV-a, revizuită și adăugită

Editura
Hamangiu
2023

3.2. Regimul politic convențional

Regimul convențional este regimul care are la bază confuziunea puterilor, în sensul că, **fiecare dintre cele trei puteri** (legislativă, executivă și judecătorească) **urmărește să se controleze reciproc**, sistemului de măsuri al unei puteri să i se adauge „contramăsuri” ale celorlalte puteri, asigurându-se astfel echilibrul și prevenind monopolul puterii („puterea să oprească puterea”).

Nerespectarea regulilor decurgând din „sistemul de balanțe”, duce la *regimul dictatorial* sau, după caz, la *guvernământul de adunare*.

3.2.1. Regimul dictatorial

Regimul dictatorial se instaurează ca urmare a creșterii prerogativelor executivului, executiv văzut în persoana șefului de stat. În această situație, **puterea se personalizează excesiv**, alunecându-se spre instaurarea unui sistem totalitarist^[1].

Regimurile totalitare au drept trăsături comune următoarele:

- existența unui partid unic (de mase), condus de un lider politic care impune o conducere de „mână forte”^[2];
- impunerea unei doctrine oficiale (de exemplu, „învățătura marxist-leninistă”);
- anularea sau diminuarea substanțială a drepturilor și libertăților cetățenești;
- lichidarea opoziției și a adversarilor politici;
- monopolul mijloacelor de comunicare;
- controlul partidului asupra economiei;
- manipularea opiniei publice prin discursul ideologic demagogic;
- un sistem încheșat de teroare polițienească și politică;
- tendința de a lichida societatea civilă, impunând monopolul conducerii exercitat de un lider despot, care concentrează prerogativele puterii și ale autorității publice, conducere în care „forța legii” este înlocuită cu „legea forței”;
- decizia politică se concretizează la vârful piramidei structurilor de partid care dobândesc trăsăturile unui „partid-stat”.

Asemenea regimuri totalitare^[3] degeneratează de cele mai multe ori în dictaturi.

^[1] Termenul „totalitarism” a apărut în Germania (1929) cu referire la statul „totalitar” ca stat unitar, cu partid unic, fascist, născut ca reacție la parlamentarism. Asemenea regimuri totalitariste se instaurează, de regulă, în situații de criză (în urma unor lovituri de stat, sau a unei revoluții) pentru a se evita destabilizarea definitivă.

^[2] Exemple: Hitler în Germania, Pinochet în Chile, Horthy în Ungaria, Franco în Spania, Musollini în Italia.

^[3] Despre care Montesquieu spune că sunt făcute „pentru vite de povară nu pentru oameni”.

3.2.2. Regimul directorial

Regimul directorial se caracterizează prin faptul că **puterea executivă este deținută de un colegiu**, numit de legislativ pe o perioadă determinată, dar imposibil de revocat înainte de expirarea mandatului^[1].

Executivul, numit de puterea legiuitoare (și nu de șeful statului), nu mai poate fi demis (ca în regimul parlamentar), însă actele sale se află sub controlul parlamentului.

Regimul directorial se deosebește de *regimul parlamentar* prin faptul că nu cunoaște instituția responsabilității politice a miniștrilor; față de *regimul prezidențial* – care creează un executiv puternic, ce se bucură, în principiu, de aceeași autoritate ca și puterea legiuitoare, fiind ales întocmai ca ea de corpul electoral –, executivul regimului directorial este, prin chiar originea sa, dependent de legislativ.

În prezent acest sistem este consacrat în Elveția.

3.2.3. Guvernământul de adunare

Guvernământul de adunare rezultă – invers – din **supraordonarea puterii legiuitoare față de cea executivă**.

Nici în guvernământul de adunare nu se neagă separația puterilor, dar ele sunt inegale: una o domină pe cealaltă.

În cadrul acestui tip de regim politic:

- puterea, în ansamblul său, aparține Adunării, care cumulează atât puterea legislativă, cât și pe cea executivă^[2];
- executivul este desemnat de Adunare (care poate să anuleze actele acestuia) și nu poate demisiona.

În acest regim, guvernul are statutul de agent executiv al Adunării, este un „funcționar” (*commis*) al acestuia^[3].

Asemenea regimuri politice sunt destul de rare, iar atunci când există, ele se transformă fie într-un guvernământ dictatorial, fie într-un regim parlamentar.

Câteva exemple sunt, credem, elocvente:

- Franța, pe perioada celor 10 luni ale Convenției (20 septembrie 1792 – 26 iulie 1793), până când Robespierre va conferi Comitetului Salvării un rol preponderent;
- regimul constituțional al Israelului (consacrat de Constituția din 1958), deși este un regim parlamentar (deoarece consacră principiul răspunderii colective), prin elementele sale specifice se apropie de guvernământul de adunare: guvernul nu are dreptul de dizoluție a Knessetului; alegerea adunării pe baza principiului reprezentării proporționale integrale conduce la fărâmițarea

[1] I. DELEANU, *Drept constituțional...*, vol. I, p. 167.

[2] J.P. JACQUÉS, *Droit constitutionnel et institutions politique*, 4e éd., Dalloz, 2000, p. 49.

[3] *Ibidem*.

partidelor și la diminuarea puterii de guvernare a executivului, pe baza unei majorități de condiție;

- sistemul de guvernământ al Uniunii Sovietice a fost considerat drept un guvernământ de adunare. Toate prerogativele puterii aparțineau Sovietului Suprem, guvernul neavând nici un organ subordonat;
- regimul elvețian este un regim specific guvernământului de adunare. Consiliul Federal (executiv) este ales de Adunarea federală (o reuniune a Consiliului Național și Consiliul Statelor). Consiliul federal execută deciziile Camerelor. Acestea pot modifica sau anula deciziile Consiliului.

Guvernământul de adunare, fără să se identifice, se apropie de regimul parlamentar.

3.3. Regimul politic parlamentar

Regimul parlamentar are la bază ideea colaborării puterilor. El este „un regim politic în care organul executiv și organul legislativ, efectiv distincte, sunt ținute să colaboreze în exercitarea funcțiilor etatice și dispun de mijloacele politice care le permit să se controleze mutual”^[1].

Într-o altă definiție, regimul parlamentar este „regimul separației sule sau a colaborării puterilor în care gestionarea afacerilor publice este asigurată de colaborarea dintre executiv și legislativ prin intermediul unui guvern (cabinet ministerial) responsabil în fața parlamentului”^[2].

Născut pe ruinele monarhiilor absolute din Europa occidentală, apariția regimului parlamentar coincide cu apariția unui organ nou: guvernul. Istoria parlamentarismului este de fapt istoria raporturilor dintre acest nou organ și parlament^[3].

3.3.1. Modelul inițial: regimul parlamentar dualist

Modelul inițial: regimul parlamentar dualist, numit și „**regim parlamentar prin teoria echilibrului**”, se caracterizează prin următoarele:

- responsabilitatea colectivă a guvernului nu numai în fața adunării, dar și în fața șefului de stat;
- executivul este compus dintr-un șef de stat care nu răspunde din punct de vedere politic^[4] și dintr-un guvern numit de șeful de stat și responsabil în fața parlamentului;

^[1] CH. DEBBASCH, Y. DAUDET, *Lexique de termes juridique*, 3e éd., Dalloz, 1981, p. 251.

^[2] J.P. JACQUES, *op. cit.*, p. 52.

^[3] C. GREWE, H.R.FABRI, *Droits constitutionnel européens*, P.U.F., Paris, 1995, pp. 367-365.

^[4] Când șeful statului este ereditar (rege, împărat, prinț), iresponsabilității sale politice i se adaugă și o iresponsabilitate penală absolută („*The King can do no wrong*” = Regele nu poate greși). În cazul republicilor, șeful de stat – președintele ales pe termen limitat, fie de către corpul electoral, fie de adunările legiuitoare – nu răspunde decât în mod excepțional pentru infracțiunile săvârșite în exercițiul funcției, dar răspunde întotdeauna, în condițiile procedurale prevăzute de lege, pentru toate celelalte infracțiuni.

- datorită faptului că șeful statului este iresponsabil din punct de vedere politic, actele sale sunt contrasemnate de un ministru, care, prin aceasta, devine răspunzător de ele;
- executivul este responsabil (răspunde) nu numai în fața adunării, dar și în fața șefului de stat. Dubla responsabilitate a guvernului îi permite acestuia „de a se prevala pe lângă fiecare dintre ele (șeful statului sau parlament – n.a.) de încrederea și de voința celuilalt și de a încerca să realizeze, prin sinteza aspirațiilor lor, o politică acceptabilă pentru amândouă părțile”^[1];
- guvernul este sprijinit în activitatea sa de o majoritate parlamentară ori de o coaliție parlamentară; dacă guvernul pierde încrederea parlamentului, este obligat să se retragă;
- guvernul, prin șeful statului, poate să determine dizolvarea adunării, provocând noi alegeri;
- legislativul (mono sau bicameral)^[2] dispune de prerogativa adoptării legilor și de a controla activitatea executivului;
- relațiile dintre executiv și legislativ sunt caracterizate de un echilibru garantat prin existența mijloacelor de acțiune reciproce.

3.3.2. Regimul parlamentar monist

Regimul parlamentar monist, denumit și „**regim parlamentar prin teoria responsabilității unilaterale a guvernului**”, se caracterizează prin faptul că **guvernul răspunde în fața adunării alese prin vot universal și direct**. Dacă guvernul are asigurată majoritatea parlamentară în cameră (adunare), el devine un simplu „comitet al camerei”^[3].

3.3.3. Regimul parlamentar bipartid sau multipartid^[4]

Regimul parlamentar bipartid (sau de tip „anglo-saxon”) se caracterizează prin următoarele:

- alternanța la putere, mai mult sau mai puțin regulată a celor două formațiuni (partide) politice principale;
- alegerea șefului guvernului de către corpul electoral în persoana liderului partidului pentru care electoratul a optat cu prilejul alegerilor legislative;^[5]
- existența unei majorități parlamentare confortabile și de regulă, pe durata întregii legislaturi.

^[1] B. CHANTEBOUT, *Droit constitutionnel et science politique*, A. Colin, 1991, p. 156.

^[2] Despre structura mono sau bicamerală a legislativului a se vedea partea din curs referitoare la autoritățile publice (parlamentul).

^[3] I. DELEANU, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*, vol. I, Ed. Europa Nova, București, 1996, p. 172.

^[4] *Ibidem*.

^[5] Este cazul Marii Britanii, Norvegiei, Suediei, Australiei, Canadei.

Regimul parlamentar multipartid (sau de tip „latin”) se caracterizează prin:

- existența mai multor partide care acced la putere;
- o majoritate parlamentară fluctuantă și instabilitatea guvernului;
- alternanța la putere este înlocuită cu „simple inflexiuni în jurul axelor politice puțin îndepărtate”^[1];
- corpul electoral nu are nici o contribuție la alegerea primului-ministru, ori la stabilirea majorității parlamentare care rezultă din combinațiile parlamentare sau din deciziile luate de statele majore ale partidelor^[2].

3.4. Regimul politic prezidențial

Regimul prezidențial se caracterizează prin separația strictă a puterilor. Acesta prezintă următoarele trăsături caracteristice:

- realizarea, cel puțin de principiu, a unei separații stricte a puterilor statului;
- încredințarea întregii puteri executive – adică a activității de organizare a aplicării și de punere în executare a legilor – unui președinte, care nu este ales de vreo adunare legiuitoare, ci de alegători, prin vot direct sau indirect;
- independența celor două puteri (legislativă și executivă) înseamnă că președintele nu răspunde în fața parlamentului, ceea ce presupune că el nu poate fi silit să se retragă printr-un vot de neîncredere al adunărilor legiuitoare, înainte de expirarea mandatului său;
- nefiind ales de către parlament, ci de către corpul electoral (direct sau indirect), șeful executivului este, cel puțin tot atât de reprezentativ ca și parlamentul;
- guvernul nu-și exercită prerogativele ca organ colegial și solidar, membrii săi fiind răspunzători numai față de șeful statului și în mod individual.

Avantajele unui astfel de regim sunt evidente^[3]: egalitatea puterilor, legitimarea democratică a legislativului, înlăturarea presingului dintre puteri, prin amenințarea cu demiterea guvernului sau dizolvarea adunării, posibilitatea celor două puteri de a acționa eficace și potrivit cu strategia lor.

Nu pot fi neglijate însă nici dezavantajele acestui regim, cu precădere, pericolul creșterii influenței executivului, al alunecării către **prezidențialism**^[4].

^[1] B. JEANNEAU, *op. cit.*, p. 130.

^[2] De exemplu: Franța (în timpul celei de-a III-a și a IV-a Republică), Italia, Belgia, Danemarca, Spania și Grecia apropiindu-se de modelul britanic.

^[3] A se vedea I. DELEANU, *op. cit.*, vol. I, p. 174 și urm.

^[4] Prezidențialismul se caracterizează prin acapararea de către șeful statului a tuturor prerogativelor puterii. Asemenea situații s-au întâlnit în America Latină, în cele 20 de foste colonii ale Spaniei și Portugaliei, mai ales în țări din Africa de Nord, unde acesta s-a manifestat mai profund (președintele având prerogative suplimentare – inițiativă legislativă, dreptul de dizolvare a adunării, dreptul de a-i fixa ordinea de zi etc.) (a se vedea I. DELEANU, *op. cit.*, vol. I, nota 121, p. 174).

Exemplul de regim reprezentativ pentru acest tip de regim politic este **regimul american**, consacrat prin Constituția din 1787 și luând în considerare circumstanțele istorice în care a apărut și modul în care se exercită, este „mai mult american decât prezidențial”^[1]. De asemenea, **Franța** a căutat să instaureze regimul prezidențial în 1791 în timpul Constituției anului III și Constituției din 1848^[2].

3.5. Regimul politic mixt sau semiprezidențial

După însăși denumirea lor, regimurile mixte sunt „produsul unor combinații de elemente aparținând unor regimuri politice diferite, în special regimul prezidențial și cel parlamentar”^[3].

Conceptul de regim semiprezidențial a fost introdus pentru prima oară în limbajul juridic de profesorul Maurice Duverger^[4], în considerarea reformei constituționale efectuată în Franța în 1962, prin care s-a decis alegerea Președintelui Republicii Franceze prin sufragiu universal.

M. Duverger preciza că „prin regim prezidențial se înțeleg instituțiile unei democrații care întrunesc următoarele două elemente: un președinte de republică ales prin sufragiu universal și dotat cu notabile puteri proprii, un prim-ministru și un guvern responsabil în fața Parlamentului”^[5].

Modelul identificat de Duverger a făcut obiectul multor critici, fiind considerat de către unii specialiști mai curând un regim „hibrid” decât un sistem constituțional original. S-a invocat, ca argument împotriva recunoașterii regimurilor semiprezidențiale ca o categorie distinctă, ideea că modul de desemnare a șefului statului nu are relevanță din punctul de vedere al diferențierii regimului prezidențial de cel parlamentar, ci doar faptul dacă șeful statului poate dizolva parlamentul, iar acesta, la rândul său, dacă poate printr-un vot de neîncredere, să facă guvernul să demisioneze^[6].

Alți autori admit că regimurile semiprezidențiale reprezintă o categorie aparte, deoarece ele prezintă trăsături de originalitate care le individualizează față de regimurile parlamentare. Poziția puternică a președintelui în sistemul semiprezidențial (dreptul de a recurge la referendum, de a conduce ședințele guvernului, de a dizolva parlamentul) nu poate fi în niciun caz, comparată cu locul președintelui de republică din sistemele constituționale ale Italiei sau Germaniei. Pe de altă parte, evidențiem și celălalt aspect și anume că prerogativele președintelui, evident mult mai puternice decât în regimul parlamentar, nu se identifică nici cu acelea de care dispune șeful statului în regimul prezidențial, axat pe o riguroasă separație a puterilor.

[1] J. BAGUENARD, *Les regimes politiques*, în „Droit public”, cit. supra, p. 43.

[2] A se vedea B. CHANTEBOUT, *Droit constitutionnel et science politique*, A. Colin, 1982, p. 143 și urm.

[3] I. DELEANU, *op. cit.*, vol. I, p. 175.

[4] *Institutions politiques et droit constitutionnel*, vol. I și II, Paris, 1975.

[5] M. DUVERGER, *Les regimes semipresidentiels*, P.U.F., Paris, 1986, p. 7.

[6] V. DUCULESCU, C. CĂLINOIU, G. DUCULESCU, *op. cit.*, vol. I, p. 67.

Așadar, în regimul politic semiprezidențial^[1]: *președintele nu mai este ales de parlament ci de corpul electoral, prin sufragiu universal*; din acest punct de vedere putem afirma că președintele se află pe picior de egalitate în ce privește reprezentativitatea, cu autoritatea legiuitoare; *președintele nu mai are nevoie de o contrasemnătură* pentru a lua anumite măsuri cerute când instituțiile republicane, independența națiunii, integritatea teritoriului ori executarea angajamentelor internaționale sunt amenințate în mod grav și imediat, funcționarea regulată a puterilor politice putând fi întreruptă; *președintele are dreptul de a recurge la referendum*, acesta constituind de fapt un mijloc de presiune împotriva parlamentului, pe lângă dreptul de dizolvare a acestuia; păstrându-se trăsăturile din regimul parlamentar, *executivul este bifurcat în șeful de stat* – care nu răspunde politic și un *guvern* răspunzător pentru activitatea sa în fața adunării naționale; președintele nu poate să numească discreționar guvernul, el trebuind să-l desemneze astfel încât acesta să se bucure de încrederea majorității adunării naționale.

Din punct de vedere istoric, primul regim de practică semiprezidențială l-a constituit Republica Germană de la Weimar (1919-1933), el fiind întâlnit astăzi în Franța, Finlanda, Portugalia.

„Aparent” semiprezidențiale ar fi și regimurile din Austria, Irlanda și Islanda, unde șeful statului, ales direct, beneficiază de importante puteri, dar nu și le exercită în deplinătatea lor.

În România, punând în evidență elementele de originalitate și de specificitate pe care le prezintă regimul politic, putem admite existența unui regim „care poate fi caracterizat ca un regim semiprezidențial: «atenuat» sau «parlamentarizat», în sensul sporirii aportului celorlalți factori de putere și, cu precădere, a Parlamentului, în viața politică a țării”^[2].

3.6. Regimurile politice ale statelor socialiste^[3]

Regimurile țărilor socialiste sunt, în majoritatea lor, pe tot parcursul existenței lor și în pofida diversității, regimuri totalitare.

Toate regimurile socialiste (comuniste) au avut pe lângă trăsături proprii și anumite note definitorii comune. Acestea pot fi identificate într-o măsură sau alta la nivel constituțional, al legislației ordinare, în programele politice ale partidelor comuniste. Ceea ce este mai grav, este faptul că unele dintre ele au pătruns în

[1] I. RUSU, *Regimul politic românesc*, Ed. Bren, București, 2000, p. 31.

[2] M. CONSTANTINESCU, I. DELEANU, A. IORGOVAN, I. MURARU, FL. VASILESCU, I. VIDA, *Constituția României – comentată și adnotată*, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1992, p. 184.

[3] Ne vom referi îndeosebi la situația fostelor state socialiste din Europa Răsăriteană și Centrală.

cunoștința politică și fizionomia socială ale unor categorii sociale, ale unor indivizi, influențându-le comportamentul^[1].

Printre altele, pot fi identificate următoarele **trăsături comune** acestor regimuri politice^[2]: organizarea piramidală a puterii politice din treaptă în treaptă și concentrarea prerogativelor decizionale la un pol al conducerii (un singur lider care cumulează funcțiile supreme în partid și în stat); desființarea sistemului pluripar-tidist și înlocuirea acestuia cu partidul unic; lichidarea opoziției politice; existența unor proceduri electorale formale, în fapt nedemocratice și instituirea unei „monarhii” de tip comunist; întărirea aparatului represiv al statului; ridicarea teoriei absolutizării luptei de clasă la rangul de politică de stat și extinderea dictaturii proletari-ariatului asupra celorlalte clase și pături sociale; stabilirea unei ideologii oficiale și dominante, concomitent cu înregimentarea unui mare număr de persoane în partidul unic de guvernământ; exacerbarea „prestigiului social” al liderilor până la cultul personalității; proclamarea formală a unor drepturi fundamentale și absența altora (dreptul la grevă, dreptul la liberă circulație etc.); socializarea mijloacelor de producție.

O sinteză a **fostelor regimuri comuniste din Europa** ar evidenția și câteva **particularități**. Astfel^[3]:

- **Polonia** a cunoscut mai mult răspândirea și influența bisericii catolice decât ideologia marxist-leninistă, forța credinței a fost mai mare decât cea a armelor. Alegerea în 1978 a unui papă polonez a întărit și mai multe puterea bisericii, grevele din 1980 prilejuind unirea eforturilor acestora cu „Solidaritatea”. Partidul își păstrează formal puterea prin intervenția armatei tocmai pentru ca sovieticii să nu intervină ca în Ungaria și Cehoslovacia^[4];
- **În Ungaria**, clerul nu a avut puterea din Polonia, însă coroborat cu noua orientare a Moscovei adusă de Gorbaciov, a determinat dezvoltarea rolului opoziției prin transformările „din interior” ale societății, afirmându-se plu-ralismul politic și alegerile libere;
- **Germania de Est** va cunoaște căderea zidului Berlinului mai mult datorită deschiderii frontierei maghiare și exodului masiv spre R.F.G., răsturnarea regimului fiind condusă de mulțime;
- **Cehoslovacia**, după înăbușirea „Primăverii de la Praga” din 1968, de către tru-pele sovietice, ia exemplul Berlinului și adunările populare care se înmulțesc determină dezmembrarea partidului unic și victoria „Revoluției de catifea”.

^[1] R. FLORIAN, *Despre unele particularități ale regimului totalitar din România*, în *Societate și cultură* nr. 1/1990.

^[2] A se vedea C. IONESCU, *op. cit.*, vol. I, p. 352.

^[3] I. RUSU, *Regimul...*, *op. cit.*, p. 33.

^[4] M. DUVERGER, *Europa de la Atlantic la Delta Dunării*, „Omega press”, București, 1991, p. 24.